

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Ett originalarbete av Notke i Öja, Södermanland
Roosval, Johnny
Fornvännen 226-230
http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1954_226
Ingår i: samla.raa.se

ETT ORIGINALARBETE AV NOTKE I ÖJA, SÖDERMANLAND

Av Johnny Roosval

Det finns i Sverige en skulptur, som hittills gällt som anonymt arbete, men som rätteligen bör rangeras in i Bernt Notkes *œuvre*. Det kan räknas till de verk, som utförts under konstnärens egen stränga personliga ledning och efter personligen av honom utförd modell. Ett inspirerat arbete liksom krucifixet i Lübecks dom och vår Sankt Görän i Storkyrkan!

Jag har lärt känna det genom häftet 70 i landsantikvarien dr Ivar Schnells sammelvek *Sörmländska kyrkor*, som, avslutat med sitt nionde band 1953, ger en tacknämlig översikt av landskapets kyrkokonst, behandlad av olika författare. I femte bandet härav, i sjuttionde häftet (numreringen går från första bandets början) är Öja kyrka behandlad av synnerligen kompetent hand, förste antikvarien Bertil Berthelson. Den i sig själv ointressanta 1800-talskyrkan bevarar inom sina murar en i ek skuren utomordentlig skulptur, en *Marie-klagan*, vars höga kvalitet Berthelson framhäver genom en god helsidesbild. Den som sysslat med Notke som skulptör kan icke tveka om min attribuering. Den sannolika dateringen är omkr. 1475—78. F. o. m. 1479 finnas nämligen icke stiliserade törnekronor, endast realistiska, i Notkes verk. Pietån bör närmast jämföras och sammanställas med triumfkrucifixet i Lübecks dom av 1477 (Paatz Taf. 27, här fig. 2). Maria lutar sitt sorgsna ansikte ned mot Kristus. Hon höjer hans huvud upp mot sig med sin högra arm och hand, vars grepp om Kristi nacke är klart synligt. Hennes vänstra hand griper om Kristi vänstra arm. Det är lika mycket moderlig ömhet som smärta i hennes ansikte. Hennes hän-

ders lägen betyder, att hon tänker på Kristus som sitt lilla barn och att hon vill resa upp barnet i sitt knä för att smeka och kyssa det, som om det för henne vore ingen åtskillnad på den döde trettioåringen och det lilla Jesus-barnet i Betlehem. Det är poesi liksom i Per Gynt: Gutten skal vile i sin moders knæ hele livsdagen lang . . ., men också sannfärdig prosa i den rent fysiska skildringen av kraft, balans och börda.

Skulpturens ämne ger oss anledning att granska en annan Marie-klagan, nämligen i Lübecks museum, som av professor Paatz tillskrives Notke och avbildas i Paatz' monumentala Notkeverk, Berlin 1939, Tafel 14. I denna plansch finns dock ingenting som stämmer med Notkes säkra verk, tvärtom: vi se en draperi-behandling med S- och C-formade linjer, som är helt olik mästarrens dokumenterade verk. Skulpturen har snarare tycke av 1500-talets början och frändskap med Henning v. d. Heide. Men märk i stället i vår Notke-skulptur i Öja (fig. 1) just den veckbehandling som jag tidigare (i Fornvännen 1936, s. 322, 323) avbildat och betecknat som Notkes art! Betrakta särskilt det pålitliga och sannolika i Marias grepp om Kristi hals! Hon ger därmed värdighet åt den dödes hållning, ömhet åt sin egen.

Detta Notkeska mästerverk står nu, som så många andra medeltida skulpturer i våra kyrkor och museer, i verklighen dåligt ljus, nämligen det som från motliggande fönster träffar skulpturen vinkelrätt. Det mycket stora kyrkorummet utgör ju också i och för sig en svårighet för placeringen av en skulptur i ungefär naturlig människoskala utan någon som helst inramning.

Det vore önskvärt att Öjas pietà-grupp finge en annan plats i kyrkan och befriades från den tillplattande, helt framifrån kommande belysningen. Gruppen bör stå med front mot väster, såsom i regel skett med altarskulpturer i en medeltida kyrka och med sidoljus från nordligt eller sydligt sidofönster.

ZUSAMMENFASSUNG

Johnny Roosval: Eine Originalarbeit Notkes in Öja, Södermanland.

Eine Pietà in der Kirche zu Öja in der mittelschwedischen Landschaft Södermanland wird hier dem grossen Lübecker Bernt Notke zugeschrieben

Fig. 1. Pietà i Öja kyrka, Södermanland, här tillskriven Bernt Notke, omkr. 1475—78. — Pietà, Kirche Öja, Södermanland, hier Bernt Notke zugeschrieben, etwa 1475—78.

Fig. 2. Pietà i S. Annen Museum, Lübeck, här tillskriven Henning von der Heide, omkr. 1500. Efter Paatz, Bernt Notke, Tafel 14, där tillskriven Notke och tiden omkr. 1476—77. — Pietà, St. Annen=Museum Lübeck, hier Henning von der Heide zugeschrieben, etwa 1500. Nach Paatz, Bernt Notke, Tafel 14, dort Notke, Zeit etwa 1476—77, zugeschrieben.

und als eine dem Triumphkruzifix des Lübecker Doms nahe verwandte Skulptur mit ziemlicher Sicherheit in die Jahre 1475—78 verlegt. Eigentümlicherweise hat Professor Walter Paatz in seinem Buch »Bernt Notke mit seinem Kreis«, Berlin 1939, mit dem gleichen Entstehungsdatum eine schöne Pietà in das Schaffen des Künstlers einbezogen, die weder in Stil noch in Zeit mit Notke verwandt und eher dem frühen 16. Jahrhundert zuzuordnen ist.